

BESLUT

1997-11-28

221-1862-96

Byggnadsminnesförklaring av Gammel gården, Myckelgensjö 3:24, samt del av 16:2 och 21:1, Anundsjö församling, Örnsköldsviks kommun

Fråga om byggnadsminnesförklaring av ovan rubricerade fastighet väcktes 1976-05-18 av Riksantikvarieämbetet.

Fastighetsägaren till själva gården, Myckelgensjö 3:24, har 1997-07-10 lämnat sitt godkännande av byggnadsminnesförklaringen.

Ägare till mark som skall bibehållas öppen ned mot Myckelgensjösjön, del av Myckelgensjö 16:2 och 21:1, har också givit sitt samtycke till byggnadsminnesförklaringen i brev daterade 1997-06-24.

Byggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun, lämnade sitt godkännande redan 1976-07-01 enligt beslut samma dag, vilket även konstateras i nytt godkännande 1997-04-16.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

1. Byggnaderna får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnaderna får ingrepp inte göras i stomme, ursprunglig planlösning eller äldre fast inredning.
3. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial och metoder på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
4. Det på situationsplanen med särskild linje markerade området skall hållas i ett sådant skick att dess utseende och karaktär inte förvanskas. Fastigheten skall omgärdas med traditionell hagastängning. Se bilaga 1.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Gammelgården i Myckelgensjö har ett mycket vackert höjdläge ovanför Myckelgensjösjön i söder, totalt omfattande ca 6810 kvadratmeter mark. Gården består av 27 knuttimrade byggnader från 1700- och 1800-talen, samt en storhässja. Vid sjöns strand återfinns ytterligare fyra byggnader, som dock inte tillhör fastigheten och därför inte ingår i byggnadsminnet.

Människor har bott i området i 4000-5000 år och en stenåldersboplats finns vid badplatsen i sjöns östra del. På Gammelgårdens marker har också ett par stenåldersföremål påträffats varav ett sk nordbottniskt redskap.

I historisk tid omnämns byn Myckelgensjö första gången i Gustaf Vasas skattelängd "Gärder och hjälper" från 1535. Vid storskiftet i slutet av 1700-talet hade Myckelgensjö vuxit till en förhållandevis stor by, delad i östra och västra byn. Landsvägen gick då längre söderut, mellan bebyggelsen och sjön.

I samband med genomförandet av laga skifte 1866-70 splittrades bebyggelsen, framför allt i västra byn. Strax före laga skiftet flyttades mangårdsbyggnaden på Gammelgården (hemman nr 3) och den kringbyggda gårdsanläggningen öppnades. Huvudbyggnaden från 1700-talets slut fick då en nytimrad undervåning. 1861 övergick gården till bröderna Olof och Per Olofsson och ett födorådskontrakt för fadern inrättades. Bröderna ägde gården till 1899.

1899 övertogs gården av bröderna Olofssons syskonbarn och bröderna blev själva födorådstagare. Gården arrenderades därefter av Johan Genberg, som var gift med en systerdotter till Olofssons.

Deras barn, Martina, gift med Alexander Östman, och Einar Genberg, sålde gårdstomten å hemmanet 3:4 i Myckelgensjö by till dåvarande Föreningen för norrländsk hembygdsforskning i Härnösand, numera Stiftelsen Länsmuseum-Västernorrland, år 1940. I avtalet skrevs flera byggnader in som då låg utanför den avsedda gårdstomten. Flera skulle flyttas till densamma, men fyra lador samt två båthus skulle kvarstå i sina lägen med nyttjanderätt för säljarna. Föreningen lät renovera gården fram till 1944 med hjälp av vapenfria värnpliktiga genom Riksantikvarieämbetets försorg. I november 1947 förnyades avtalet, förmodligen i samband med den avstyckning om 6810 kvadratmeter, som gårdstomten kom att bestå av.

Gården har sedan bröderna Olofssons tid under andra hälften av 1800-talet bebyggelsemässigt förblivit i stort sett oförändrad med endast några mindre ändringar i samband med att ett par lador har flyttats. På gårdstundet finns förutom mangårdsbyggnad och förmånsstuga, stall, fähus, färhus, tröskloge, salpeterlada, lador, m. fl. byggnader. Alla byggnader har sin speciella funktion och speglar i sin mångfald den ekonomi baserad på jordbruk och självhushåll, som var vanlig på en nordsvensk gård fram till 1800-talets slut. Mangårdsbyggnaden var bebodd till 1935 och födorådstugan till 1938.

Däremot har gården markmässigt styckats av i omgångar där den gamla 3:4 blivit de-

lad i många mindre enheter. Den nuvarande 3:24 styckades av, som ovan angivits, 1947. Omkringliggande fastigheterna 16:2 och 21:1 har bebyggelse, som tidigare har tillhört 3:4, dvs. Gammelgårdens ursprungliga miljö.

Gammelgården är klassad som en kulturmiljö av riksintresse och gården ligger dessutom inom ett riksintresse för naturvården. På marken i anslutning till gården finns bl. a. en slåtteräng med ca 50 örter, en ovanlig biotop.

Generellt för samtliga 28 byggnader - där ej annat anges nedan - gäller att de står på naturstensgrund, vanligen endast i form av knutstöd, är timrade och utan fasadpanel och bemålning, samt har sadeltak som är belagda med ved, d.v.s. slanor av rundvirke. Observera att byggnad 21 endast är en stengrund efter en riven bryggstuga och att byggnaderna 26-29 nyttjas av annan fastighetsägare än Stiftelsen Länsmuseum Väster-norrland.

1) Kornbastu. Här torkades säden efter tröskningen. Även linet kunde torkas här. Stenar eldades varma i en eldstad och därefter lades kornet på lavar längs väggarna. Bastun placerades ofta längre bort från de övriga husen p.g.a. brandfaran.

2) Smedja. Byggnadens tak är försett med sågad lockpanel.

3) Kolhus. Träkol till smedjans eldstad förvarades här. För att torka den ordentligt är timmerstommen försedd med ventilationshål. Byggnadens tak är försett med sågad lockpanel.

4) Fårhus. Fårhuset byggdes över en sten så att fåren kunde vässa sina klövar.

5) Salpeterlada. Till denna lada fördes urin och gödsel från djuren. När jorden i jordgolvet efter ca fem år hade blivit "dräktig" kunde man laka ur sapliten, som användes vid tillverkning av svartkrut. Leverans av salpeter till staten var en form av skattepålaga fram till 1830.

6) Härbre. Byggnaden är högre än stolphärbret och likaledes stående på en ram av bottensyll med hörnstolpar. Även denna har tidigare varit helt öppen i bottenvåningen mot sydväst, men är nu delvis igensatt med stående brädpanel.

7) Kornkärarhus. Här förvarades de speciella kärror som sädeskärvarna kördes med för att torkas i hässjan.

8 och 9) Kornhässa med tröskgolv, och långloge. I hässjan torkades kornkärvarna innan de tröskades. De hissades upp med ett block till en man som klängde i troerna (de horisontella stängerna). Långlogen har en ovanlig lösning genom att ett förlängt golv löper längs hässjans nedre södra del in i logen. Kärvarna kunde därför kastas direkt ned på golvet. Att tröska med hästdragen tröskvagn i stället för handslående med slaga uppfanns av lektor Magnus Stridsberg vid gymnasiet i Härnösand 1730. Efter detta tillkom de s. k. rundlogarna, varför långlogarna inte är vanliga längre. I mitten av byggnaden fanns förr det gamla portlidret i den gamla kringbyggda gården.

10) Modern lada

11) **Linhus.** Lin odlades på gården fram till år 1915.

12) Hölada.

13) **Loftbod.** Något högre byggnad än föregående. Byggnaden försedd med bräddörr mot öster. Uppe på loftet sov luffare och annat folk.

14) **Färdstall.** Relativt låg byggnad med två enkelbladiga dörrar mot söder. Här ställde de besökande in sina hästar. De kan dock inte ha varit många åt gången med tanke på det begränsade utrymmet.

15) **Härbre.** En stolpbod med ett nedre bottenvarv av timmer och hörnstolpar. Ett delvis öppet förrum i bottenvåningen mot söder, som tidigare var helt öppet, men nu delvis är igensatt med stående brädpanel. Här förvarades torra matvaror som säd, mjöl, torkat kött och torkad fisk. Dess belägenhet över marken skulle förhindra både fukt och angrepp från djur.

16) Vedlider

17) Hölider

18) **Varmstuga.** Här finns en murgryta för värmande av vatten. Den vanligaste selsättningen här var att göra sörpan, en slags välling för korna bestående av kokhett vatten, som slogs på en blandning av agnar, torkade löv och hackad halm.

19) **Fähus.** Ett s.k. högfähus med utrymme för gödseln under golvet dit den skrapades genom en öppen spalt i golvet. Under ett par perioder fanns korna på sommaren på fåbodar på andra sidan sjön.

20) Stall och dass.

21) Grund efter en bryggstuga

22) **Jordkällare.** Låg timrad byggnad med ingång från söder. Taket övervuxet av gräs. Innan potatisen blev vanlig mot slutet av 1700-talet var rovor och kålrötter en viktig del av basfödan, vilka förvarades här.

23) **Förmånsstugan.** En stuga i 1½ plan med korsformig planlösning. Liten förstuga mot öster med sadeltaksform. Hela östra fasaden samt förstuga försedd med stående bred omålade lockpanel. Förstugutaket belagt med lockbrädor. Fönsterformen av samma karaktär som i mangårdsbyggnaden med åtta spröjsade glas i vardera luften, även i ÖV. Endast ett mindre fönster på långsidorna i ÖV mot öster. Till denna stuga flyttade de gamla när den yngre generationen tog över gården och ett kontrakt upprättades över hur de gamlas försörjning skulle ske för deras del livet ut.

24) **Mangårdsbyggnad.** Den övre delen av den nuvarande mangårdsbyggnaden är

från den gamla kringbyggda gården. Husets är en parstuga i två plan. Östra väggen är försedd med stående, bred, omålad lockpanel. Fönstertypen är tvålufts med åtta spröjsade glas i vardera luften i BV, sex spröjsade glas i ÖV. Huvudingången vänd mot söder nås via en trappa i trä. Den enkelbladiga dörren består av fyra fyllningar och omfattningen har svagt klassicerande drag med antydde lisener uppbärande en gavelfronton på konsoler. Ett överljus i form av tre spröjsade glas finns strax under gavelfrontonen.

Vid läns museets övertagande återställdes interiören till gårdens "ursprungliga" d.v.s. dess äldsta kända, utseende. Öppna spisar murades till den gamla parstugans två murstockar och målade detaljer rekonstruerades. Köket har detaljer i den fasta inredningen från ca 1860 då bottenvåningen timrades och den gamla parstugan lyftes upp som övervåning. Golvet är målat i schackrutigt mönster, väggarna är målade och har schablondetaljer. Skåpsäng och väggskåp (för förvaring av mjöltråg) är från ungefär samma tid.

Kammaren rakt fram mot norr har en vanlig möblering från sent 1800-tal med bl. a. en utdragssäng.

25) Lada

26) Båthus

27) Lada

28) Lada

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § kulturminneslagen fastigheten Myckelgensjö 3:24, samt del av Myckelgensjö 16:2 och 21:1, Gammelgården, Anundsjö församling, Örnsköldsviks kommun, för byggnadsminne och meddelar enligt 2 § samma lag skyddsföreskrifter enligt ovan.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar för byggnadens underhåll.

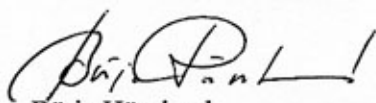
Om särskilda skäl finns får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § kulturminneslagen lämna tillstånd till ändring av byggnadsminne.

Enligt 3 kap 21 § kulturminneslagen gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

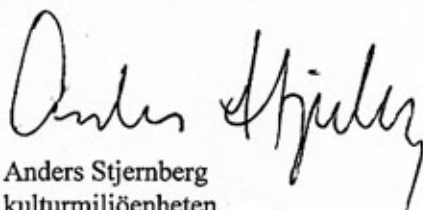
Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § överklagas hos kammarrätten. Hur man överklagar framgår av bilaga 2.

Beslut i detta ärende har fattats av styrelsen. Beslut i detta ärende har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Börje Hörnlund jämte ledamöterna Stig Andersson, Ingvar Byström, Arne Englund, Sigge Godin, Håkan Höglin, Anders Kempe, Elisabeth Lassen, Åsa Möller, Kenneth Westberg, Jan-Erik Ågren, samt suppleanterna Hjördis Höglund, Ann-Marie Löf Rimbe, Eva Mörk, och John Norberg.

I den slutliga handläggningen deltog även länsråd Leif Byman, länsantikvarie Robert Olsson, länsarkitekt Mats Henriksson, jurist Håkan Englund, samt antikvarie Anders Stjernberg, föredragande.

Börje Hörnlund
landshövding

Anders Stjernberg
kulturmiljöenheten

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet, kulturmiljöavdelningen
Länsmuseet-Västernorrland
Kulturnämnden, Örnsköldsviks kommun
Byggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun
PE
RäE, jur sek

Inskrivningsmyndigheten vid Örnsköldsviks tingsrätt, Box 304, 891 27 Örnsköldsvik
Överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län, Box 154, 871 23 Härnösand

